

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS BŰNMEGELŐZÉSBN BETÖLTÖTT SZEREPE

1. A harmadlagos megelőzés és a személyi állomány kapcsolata

A bűnmegelőzés témakörén belül harmadlagos megelőzésnek nevezzük mindazokat a reintegrációs elemeket, törekvéseket, amelyek a bűnismétlés megelőzésére irányulnak.¹ A bűnmegelőzés mint reintegrációs tevékenység, a büntetés-végrehajtási intézetek jogszabályban foglalt feladatköröként is megjelenik. A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról az alábbiak szerint rendelkezik a büntetés-végrehajtás céljairól: „I. § (1) A büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.”

A Bv. Kódex tehát megfogalmazza a bűnismétlés megelőzésének szükségességét a büntetés-végrehajtáson belül, kiemelve a differenciált, egyénre szabott szempontok érvényesülését. A büntetés-végrehajtási intézetek szervezeti feladatai között kiemelten fontosak azok a tevékenységek és programok, amelyek a fogvatartottak mentális képességeinek megőrzését és fejlesztését szolgálják. Ide sorolhatók az önbecsülés és a felelősségérzet erősítését szorgalmazó, szabadidős és reintegrációs programok, valamint a családi és társas kapcsolatok támogatása is.²

A programok során olyan specifikus intervenciók, ún. harmadlagos prevenciók eszközök alkalmazása szükséges, melyek a bűnismétlés megelőzését és a fogvatartottak reintegrációs esélyeinek növelését célozzák.³

Az adekvát reintegrációs programok szerepét a bűnismétlés megelőzésében nem lehet eléggé hangsúlyozni, mindezek pedagógiai és pszichológiai eszközökkel és módszerekkel való támogatása pedig elengedhetetlen a hatékony visszaesés-megelőzés és beilleszkedés érdekében. Mindemellett, a büntetés-végrehajtás szervezetében feladatrendszerét és céljait tekintve elsődleges követelményként jelenik meg a biztonság folyamatos fenntartása is.

A biztonsági rendszer optimális működése több feltétel egyidejű teljesülése esetén valósul meg: a jogszabályi, a személyi, a tárgyi és a szervezeti feltételek, melyek közül kiemelkedő jelentőségű a személyi állomány szerepe.⁴

¹ Szabó Judit: A bűnismétlés megelőzését célzó rehabilitációs programok tapasztalatai: mi működik, és mi nem. *Alkalmazott Pszichológia* 2012/3. 49. o.

² Czenczer Orsolya: *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt.* Doktori értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. 26. o.

³ Borbíró Andrea – Szabó Judit: Harmadlagos megelőzés a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben a nemzetközi kutatások fényében. www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/010_borbiro-szabo.pdf 158. o. (Letöltés ideje: 2019.06.10.)

⁴ Sztodola Tibor: Mít vár a biztonság a reintegrációs tisztektől? *Börtönügyi Szemle* 2017/1. 89. o.

A harmadlagos megelőzés célkitűzéseinek eléréséhez feltétlenül szükség van olyan képzett személyi állományra, akik adekvát pedagógiai és pszichológiai ismeretek, készségek birtokában meghatározó szerepet töltenek be az eredményes reintegrációban, a fogvatartottak visszailleszkedési esélyeinek növelésében.⁵

A személyi állomány sajátos munkakörülményei azonban meghatározó jelentőségűek, mind a napi szolgálatellátás, mind a feladatok és célkitűzések végrehajtásának vonatkozásában. A büntetés-végrehajtás személyi állománya egy olyan speciális környezeti feltételrendszerben végzi munkáját, amelyben különböző súlyú bűncselekményt elkövetett, jogaiban korlátozott, személyi szabadságától megfosztott egyénnel, azok közvetlen vagy közvetett környezetében teljesíti szolgálati kötelezettségeit.⁶

A büntetés-végrehajtás szervezetének további jellegzetessége, hogy személyzet nélkül a feladatok nagymértékben sérülnek, a szolgálatellátás veszélyeztetetté válik.⁷ A szervezet szakmai koncepciójában a különböző követelményeknek való megfelelés is tetten érhető: biztonsági, jogi, büntetés-végrehajtási és pedagógiai célkitűzések egységes, összehangolt működésére van szükség. Mindezek közül azonban már az állomány szakmai képzése során is előtérbe kerülnek a biztonsági és jogi tantárgyak, szemben a pedagógiai ismeretekkel.⁸

A biztonsági és a büntetés-végrehajtási feladatok – mint a szervezeten belül a két leghangsúlyosabb terület – egymást támogatva és kiegészítve történő teljesülése alapkövetelmény, ugyanis az optimális büntetés-végrehajtási és reintegrációs tiszti feladatok hozzájárulnak a biztonsági rendszer hatékony működéséhez.⁹ Mindemellett, a büntetés-végrehajtásban jelenlévő, veszélyteli környezet és egyéb ártalmak mindennapos kísérői az ott dolgozó személyi állománynak: a munkakörnyezet fizikailag elszigetelt a társadalomtól, valamint a munka alanyaiként szereplő fogvatartottak specifikus rizikótenyezők a munkavégzésben. A fogvatartottak emelkedő létszámával és a populáció egyre szélsőségesebbé válásával pedig valamennyi szakterületen egyenesen növekszik a kollégák felelőssége és személyes terhelése is.

2. Védőfaktorok a megelőzésben

A harmadlagos megelőzésben szerepet játszó tényezők között kiemelendők az ún. védőfaktorok, amelyek egyrészt a bűnismétlés ellenében hatnak, másrészt pedig védelmet jelentenek a kockázati tényezőkkel szemben.¹⁰

A védőfaktorok működését tekintve Lösel és Farrington¹¹ megkülönböztet közvetlen módon és közvetett módon ható tényezőket, melyek közül utóbbiak különböző interakciókon keresztül érvényesítik hatásukat. Az általuk azonosított protektív faktorok a

⁵ Ruzsonyi Péter: Az együttműködés kutatási programja: a reintegrációs tisztek oktatásának, képzésének fejlesztése az eredményes fogvatartotti reintegráció érdekében. *Börtönügyi Szemle* 2017/1. 103. o.

⁶ Módos Tamás: A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban. *Börtönügyi Szemle* 2003/3. 55. o.

⁷ Hegyes András: A büntetés-végrehajtás személyzetének helyzete 1990-től napjainkig. *Börtönügyi Szemle* 2003/1. 105. o.

⁸ Forgács Judit: Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? *Börtönügyi Szemle* 2013/2. 9. o.

⁹ Sztodola Tibor: i.m. 96. o.

¹⁰ Borbíró Andrea – Szabó Judit: 2012. i. m. 163. o.

¹¹ Lösel, F., Farrington, D. P.: Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 2012. Vol. 43(2) 11. o.

következők: egyéni, családi, iskolai, kortársi és környezeti tényezők. Valamennyi faktor több változót tartalmaz, pl. az egyéni védőfaktorok között az átlagos vagy magasabb intelligenciaszint, a pozitív viszonyulás a család és iskola felé, az alacsony impulzivitás és a kiegyensúlyozott temperamentum egyaránt szerepel.¹²

A védőfaktorok jellemzően a bűnelkövetés és a bűnisméltés valószínűségét csökkentik, tehát a rizikófaktorok ellenében hatnak, melyekhez szorosan kapcsolódik a reziliencia fogalma, mint pozitív alkalmazkodási -és ellenállóképesség. A védőfaktorok jelentősége a bűnelkövetés és a bűnisméltés vonatkozásában egyaránt megmutatkozik, a rezilienciával való kapcsolat pedig mindkét területen szoros összefüggést mutat.¹³

3. A reziliencia mint védőfaktor

A védőfaktorok közül talán a legszélesebb körben tanulmányozott a reziliencia, mely fogalom vizsgálatára több tudományterület is előszeretettel épít. A reziliencia a fejlődés-és nevelépszichológia terén ígéretes, újszerű megközelítésként jelenik meg.¹⁴ A reziliencia fogalma az elmúlt években számos kutatás alapjául szolgált, amelyek azoknak a folyamatoknak az azonosítására koncentráltak, ahol a veszélyeztető szituáció ellenére pozitív alkalmazkodás és kedvező kimenetel történt. A reziliencia előtérbe kerülése a pozitív pszichológia ideológiáját erősítve, az egészséges fejlődés és a pozitív változás elősegítését célozza.¹⁵

A reziliencia fogalma pszichés ellenállóképességet jelent, mely jellemzően a kedvezőtlen helyzeti viszonyokhoz és a veszélyeztető környezeti feltételekhez való pozitív alkalmazkodásban mutatkozik meg. Ennek során az egyén adaptív és rugalmas módon képes reagálni.¹⁶

A reziliencia megjelenése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a protektív tényezők felé kitüntetett figyelem irányult a pedagógia és a pszichológia tudományterületén egyaránt.¹⁷

Egyes személyiségjellemzők magas értékei pozitívan befolyásolják a személyiség működésének egyensúlyát, stabilitását, rugalmasságát, a mindennapi nehézségekkel való adaptív megküzdését vetíthetik előre. Kiss és munkatársai¹⁸ vizsgálata a Connor-Davidson Reziliencia kérdőív vonatkozásában megerősítette, hogy bizonyos személyiségjegyek – felelősségérzet, érettség, eredményesség, önelfogadás – pozitív kapcsolatban állnak a rezilienciával. Ezek a személyiségjellemzők tehát védőfaktoroként tekinthetők mind a sikeres alkalmazkodás, a pozitív megküzdés vagy a stressztényezőkkel szembeni ellenállás szempontjából. A reziliencia, mint lelki ellenálló képesség kapcsolatba hozható további pozitív erőforrásokkal, melyek a pozitív pszichológiához kapcsolódnak.

¹² Lösel, F., Farrington, D. P.: i. m. 18. o.

¹³ Szabó Judit: Speciális prevenció és dezisztencia. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2015. 82. o.

¹⁴ Békés Vera: A reziliencia-jelenség avagy az ökológizálótudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai Gábor és Margitay Tihamér (szerk.): Tudomány és történet: Fehér Mártának tisztelői és tanítványai. Typotex, Budapest, 2002

¹⁵ Masten A. S.: Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. Child development. 2014. Vol. 85, No. 1. 6. o.

¹⁶ Block, J.: Ego-Resilience through Time. 1993. Forrás: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED356879.pdf> (Letöltés ideje: 2019.06.10.)

¹⁷ Ribiczey Nóra: A rizikótényezőktől a protektív mechanizmusokig. Alkalmazott Pszichológia. 2008/1-2. 165. o.

¹⁸ Kiss et al: A Connor-Davidson Reziliencia Kérdőív 10 ítemes változatának jellemzői. Alkalmazott Pszichológia 2015/1. 133. o.

Pozitív erőforrásoknak nevezzük a személyiség olyan faktorait, amelyek a stresszel való megküzdésben védő szerepet töltenek be. Olyan személyiségjellemzők tartoznak ide, mint például a kontrollképesség, a konstruktív gondolkodás vagy a reziliencia. Mindezek a tényezők a pozitív beállítódás, a jövővel kapcsolatos pozitív attitűdök kiemelt szerepét erősítik a nehézségekkel való megbirkózásban.¹⁹

A következőkben ismertetett reintegrációs kezelési programok a fogvatartotti reziliencia fejlesztését célozzák, emellett a pozitív erőforrások fontos szerepére irányítják a figyelmet: Fougere és munkatársa²⁰ speciálisan a fiatalok fogvatartottak személyiségjegyeire és karakterjellemzőire építették programjukat. Ennek során abból indultak ki, hogy a szociális környezet hatása jelentősen hozzájárul a visszaesés megakadályozásához. A módszer kidolgozásában azokra a védőfaktorokra helyezték a hangsúlyt, amelyek kifejezetten a bűnismétlés ellen hatnak, mint például a reziliencia.

Az Ohio Reziliencia Program Vasquez²¹ nevéhez kapcsolódik, aki tapasztalatait összegezve, speciálisan a fiatalok erősségeire építette kezelési programját. A tréning alcíme - a fogvatartottak segítése abban, hogy változtassanak életvitelükön – utalást jelent a hosszútávú célok elkötelezése iránt. A program során a belátás, a függetlenség, a személyes kapcsolatok, a kezdeményezőkézség, a kreativitás, a humorérzék és az erkölcs kaptak kiemelt szerepet, mint a személyes erősség összetevői. A módszer hatékonyságának zálogaként a magasan képzett szakmai vezetőket és a személyi állomány megfelelő hozzáértését emeli ki.

A programok közös jellemzője, hogy kidolgozóik olyan pozitív erőforrások kiépítésére alapozták célkitűzéseiket, amelyek hosszú távon képesek segítséget nyújtani a felmerülő nehézségekkel, váratlan szituációkkal való optimális megküzdésben, a stresszhelyzetek adekvát kezelésében, ezáltal a reintegráció feltételeinek megteremtésében.

4. Összefoglalás és kitekintés

A harmadlagos megelőzés mint a büntetés-végrehajtás bűnismétlés ellen folytatott tevékenysége szorosan összefügg a módszerekért felelős szakemberekkel, a tréningek kidolgozóival és végrehajtóival, akik jellemzően a büntetés-végrehajtás személyi állományát jelentik. A programok gyakorlati sikere és eredményessége nem elválasztható az ő szakmai személyüktől és szerepüktől.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának szerepe a bűnmegelőzés terén egy olyan populáció viselkedés - és személyiségformálásában való közreműködést jelent, amely alapvetően antiszociális irányú, szocializációjában sérült és motivációjában is esetleges mind a sikeres reintegráció, mind a szociálisan pozitív értékeket képviselő életvezetés tekintetében.

A személyi állomány megfelelő pedagógiai és pszichológiai képzettsége, felkészültsége és elhivatottsága, motivációja nélkül a sikeresség és hatékonyság sérülhet,

¹⁹ Gy. Kiss Enikő: A személyiség pozitív erőforrásai. In: Gy. Kiss Enikő, Polyák Lilla (szerk.): A személyiség pozitív erőforrásai. Egészség Rehabilitációs Füzetek II. A személyes és társas tényezők szerepe a rehabilitációs munkában. Budapest, Origold és Társa Kiadó, 2012

²⁰ Fougere A., Daffern M.: Resilience in Young Offenders. International Journal of Forensic Mental Health. 2011. Vol. 10, Issue 3. 244. o.

²¹ Vasquez G.: Resiliency: Juvenile Offenders Recognize Their Strengths to Change Their Lives. Corrections Today 2000. Vol. 62, Issue 3. 106. o.

mely hosszú távon a büntetés-végrehajtás alapvető feladatainak és céljainak veszélyeztetését is jelentheti.

Mint Vasquez²² az Ohio Reziliencia Program ismertetésében kiemeli, a személyzet elkötelezettsége és pozitív hozzáállása elengedhetetlen a program végső sikermutatóinak tekintetében. A személyi állomány fejlesztésének és képzésének tehát elsőrendű fontosságúnak kell lennie ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtás a bűnismétlés megakadályozása terén is sikeres és hatékony legyen.

²² Vasquez G.: i. m. 2000. 106. o.